

Kapittel 15 Etikk

Hva er etikk?

Ordet **etikk** sier ikke bare noe om hvordan en tanke eller handling er, men også noe om hvordan den bør være.

- Det strider mot all etikk å mobbe.

Ved å sette forstavelen u- foran, får vi den motsatte betydning

- "Dette oppfatter jeg som uetisk."

Et annet vanlig ord å bruke er **moral**. Når en omtaler noe som moralsk, er det med positivt fortegn, mens noe umoralsk har negativ klang.

- "Han lever et umoralsk liv."

Ordene etikk og moral brukes ofte litt om hverandre. De har også opprinnelig noe av samme mening.

- **Etikk** går tilbake til et gresk ord som betyr sed, skikk eller vane
- **Moral** kommer fra et latinsk ord med omtrent samme betydning

Det er likevel vanlig å bruke ordene litt forskjellig:

- **Etikk går mer på teori**, tenkning om hva som er rett og galt, godt og ondt.
- **Moral går på praksis**, holdninger og atferd.
- "Lærere trenger etiske holdninger."
- "Lærere bør være moralske forbilder."

Noen ganger blir vi stilt overfor vanskelige dilemmaer.

- Kan jeg kjøpe tyvgods?
- Hva gjør jeg når jeg ser en person miste lommeboka på gata?

Å ikke gjøre noe er også et valg!

- Hva gjør jeg når jeg ser en person lider urett?
- Da en kjenning av meg (for mange år siden) hadde tatt taxi et lite stykke og gav sjåføren en 100-lapp. "Behold resten," sa han. Men han hadde gitt en 1000-lapp.

Et annet viktig ord innen etikken er **normer**. En etisk norm er en målestokk for handlingen. Vi bruker etiske normer for å måle om handlingen er rett eller gal. Noen av de mest kjente normene finner vi i Bibelen:

- **De ti bud.** "Du skal..." "Du skal ikke" 2.Mos. kap 20
- **Den gyldne regel:** "Alt dere vil at andre skal gjøre mot dere, skal også dere gjøre mot dem." Matt. 6,12
(Disse eksemplene er finner vi ikke bare i kristendommen. De aller fleste religioner har normer som likner på disse.)

Normer kan også være uskrevne. "Du burde forstått at du ikke kan gjøre slikt som dette...."

Enda et begrep som vi kort skal nevne, er **verdi**. Egentlig stammer ordet fra økonomien, men vi bruker ordet i mange sammenhenger.

- Vi snakker mye om at samfunnet bør bygges på noen etiske verdier. Hva mener vi med det? (I Norge ble det for en del år siden opprettet en egen "Verdikommisjon", hvor formålet var å reise en bred debatt i folket om hvilke verdier som bør prege samfunnet.)
- Vi snakker også om å leve et verdifullt liv. Hva betyr det?

Vi skal ta med enda et begrep, nemlig **ansvar**. **Ansvar og frihet hører sammen**. Vi er ikke bundet av instinkter, slik som dyrene. Vi kan gå på tvers av de naturgitte forutsetningene våre. Vi kan si nei til ting vi har lyst på, men vi kan også velge å si ja til ting vi vet er gale å gjøre. Vi har frihet til å velge mellom ulike livsformer og handlinger. At vi har ansvar, betyr at **vi står til regnskap** for det vi har gjort.

Og så skal vi til sist nevne **samvittigheten**. = Den underlige "autoriteten" som vi har innebygd i oss.

- Samvittigheten er til en viss grad påvirket av hvilken oppdragelse vi har fått, og hvilket sosiale miljø vi har vokst opp i.
- Den påvirkes også av hvordan vi oppfører oss i forhold til egen samvittighet. (Hvis du gjør noe du vet er galt én gang, får du dårlig samvittighet. Men ved å gjøre det samme flere ganger, vil samvittigheten "sløves", slik at den ikke sier fra så sterkt.)
- Og ingen mennesker kan unnskyldes seg med at samvittigheten "ikke gav beskjed" om at handlingen var ond. (Under den store Nürnberg-rettsaken etter 2. verdenskrig ble mange dømt, selv om de mente at de ikke hadde gjort noe galt. De burde visst at det var galt å utrydde jødene, uansett hva samvittigheten sa.)

- Apostelen Paulus skriver i Romerbrevet 2,14-15 om at alle mennesker har en samvittighet som dømmer dem når de bryter de normer som er gitt fra naturens side.

Hvordan møter vi et moralsk eller etisk spørsmål?

Det er mange måter å møte et etisk spørsmål på. Vi skal i det følgende kort peke på tre slike tilnæringsmodeller. Selv om de alle har visse forskjeller, er det viktig å ikke "tenke i båser", slik at den ene utelukker den andre. I de fleste etiske avgjørelser vi tar, er det litt av hver av disse modellene inne i bildet. Men kort skissert sier vi at:

Vi kan lage en liten tabell som får fram noen av de viktige forskjeller på disse tre modellene.

Modell	PLIKTETIKK	KONSEKVENSETIKK	HOLDNINGSETIKK (Sinnelagsetikk)
Fokus	Selve handlingen	Formålet med handlingen Resultatet av handlingen	Personen bak handlingen
Kriterier	Normer, regler	Verdier, Konsekvenser	Motiver, "Dyder"
Spørsmål	Er handlingen rett eller gal	Er formålet godt eller dårlig?	Er motivene gode eller dårlige?
Eksempler	Du skal ikke stjele	Fred, Helse, Godt liv	Ærlighet, Trofasthet, Tillit

KRISTEN TENKNING OM MENNESKETS ANSVAR I VERDEN.

Hva er Guds vilje når det gjelder vårt liv i denne verden? Hvordan skal vi tenke om rikdom, fattigdom og vårt ansvar som medmenneske?

Bibelen er skrevet i en tid som på mange måter skiller seg fra dagens moderne samfunn. Vi kan derfor ikke gå rett til Bibelen og hente ut steder som sier hvordan vi skal forholde oss i en verden som er vesentlig forskjellig fra den gang. Men vi kan likevel hente ut noen prinsipper som **gir oss en retning** for hvordan vi skal tenke.

Vi vil dele avsnittet inn i 4 punkter:

1. Skapelse
2. Syndefall
3. Israelsfolket i GT
4. Den nye pakt (NT)

1. Skapelse

Hovedavsnittet finner vi i 1.Mosebok, kap. 1-2.

At Gud skapte naturen og oss mennesker skal lære oss at

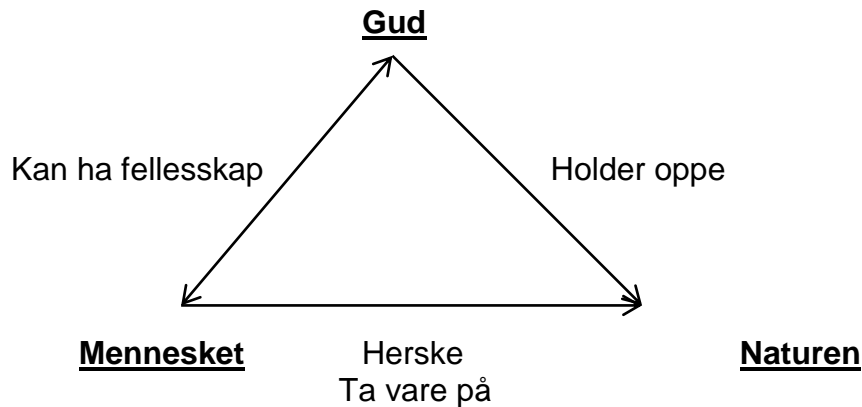
- Gud er, (JHVH) og det skapte er også en realitet. Vi kan derfor lære den fysiske verden å kjenne
- Naturen tilhører Gud, ikke oss.
- Vår tilbedelse skal være til skaperen, ikke til det skapte.

Mennesket er satt til å herske (dominere) over resten av det skapte, (1, 26-31) og vi har i den forbindelse fått klare oppgaver.

- Kontrollere og styre
- Respekt for naturen, med oppgave å ta vare på den. (kultivere, ikke utnytte)

Mennesket er satt som en forvalter av skaperverket (**oikonomos** er gresk og kommer fra oikos=hus og nemo=styre,forvalte), og måten vi skal utføre denne oppgaven på, er gjennom vårt arbeid.

Sentrale forhold i skapelsen kan illustreres som en trekant:

2. Syndefallet

Hovedavsnitt: 1.Mos kap 3

Selve fristelsen gikk på den menneskelige stolthet:

Mennesket ville bli selvstendig og frigjøre seg fra Guds bud.

Følgene av fallet ble mange:

- **Forholdet mellom mennesket og naturen ble endret.** Forbannelsen var nå et faktum, og det ble et slit å dyrke jorda. (3, 17-19). Naturkatastrofer vil oppstå. (Syndfloden var et resultat av menneskets ondskap. 6, 5-7)

- **Forholdet mennesker imellom ble endret.** Mannen kom til å herske over kvinnen (3, 16). Misunnelse, vold, drap og løgn ble en realitet. (4, 3-12). Man begynte å bygge byer som sentrum for makt. (9, 8-12)
- **Forholdet mellom Gud og mennesker ble endret.** Mennesket ble skilt fra Gud (3, 23-24).
- **Gudsbildet (1,26) ble til en viss grad ødelagt, men ikke helt.** Mennesket kom i et motsetningsforhold til Gud, men kan likevel vise godhet og kjærlighet, og det kan avstå fra vold. Menneske kan også vise rettferdighet. (Men synden har ført til at mennesket også kan utøve vold og undertrykke)

3. Israelfolket i GT

Viktige avsnitt: 3.Mos.25 og 5.Mos.24.

Vi finner to hovedretninger i beskrivelsene. Den første i Mosebøkene, hvor det skisseres hvordan Gud vil at menneskene skal leve. Etter at israelfolket hadde kommet inn i Kanaan, ser vi at de på mange måter forlater Guds lover, og går sine egne veier. Da står profetene fram og påpeker frafallet og uretten.

Først ser vi på noen forhold fra Mosebøkene.

- Land.** Mennesket kan ikke leve og gjøre som det vil med naturen, for den tilhører Gud. 3.Mos.25.23. Om noen må selge land, skal man ha rett til å kjøpe det tilbake. Det skal også være en løsningsmann, som kan kjøpe stakkaren fri, eller i alle fall sørge for at jorden forblir i slekten. Og om man må selge jord, skal man få den tilbake i jubelåret. (Hvert 50. år)
- Arbeid.** De som må gå fra jorden sin, skal behandles pent og rettferdig. Slektinger skal ta seg av dem, og ikke behandle dem som slaver. 3.Mos.25,35-40. En fattig som må arbeide for en annen, skal også få sin lønn i rett tid. 5.Mos.14-15
- Lån.** Man kunne låne ut penger til fattige, men man skulle ikke ta renter fra dem av sitt eget folk. Av andre kunne man ta renter. 3.Mos.25,35-37 og 5.Mos.23,19-20. Når en trengende ber om lån, skal man vise ham respekt, og ikke utnytte ham. 5.Mos.24,10-13
- Fattigdom.** Det advares mot å utnytte de fattige, eller å gjøre dem urett. Alle skal behandles rettferdig. 5.Mos.24,17-18. Begrunnelsen er at israelfolket selv var fattige og levde i store vansker da de var i Egypt. Man skal til og med la det være noe igjen på åkrene etter at man har høstet, slik at de fattige kan finne seg litt mat. 5.Mos.24,19-22. (Dette finner vi praktisert da Rut finner aks på åkeren til Boas. Rut 2,1-3 og 2,15-16)

Profettiden forteller at store deler av folket ikke levde etter de bud og leveregler som var gitt for samfunnet. Rettferdigheten ble tråkket ned, og mange begynte å lide.

- Mange utvidet sine eiendommer på bekostning av andre. Mika 2,1-2 Amos 4,1-2 Jes.5,8-9.
- Det ble laget urettferdige lover. Jes.10,1-2 Jer.22,13-17
- Kongen utvidet sin makt gjennom å bygge store byer, hvor de jordløse måtte arbeide for ham. Kongen hadde også monopol på all handel med utlandet.

4. Den nye pakt (NT)

I Det nye Testamente finner vi ikke så mye om hvordan samfunnsforholdene skal organiseres. Men vi finner mye om individuelle forhold.

- Loven fra GT er ikke opphevet. Se Bergprekenen, Matt. 5-7
- Rikdommen er en fristelse til å ta den plassen i livet som Gud skulle ha. Rikdommen blir da en gud for mennesket, og man bryter det første bud. Luk.16,13
- Gavmildhet er en dyd som frigjør mennesket. Luk.6,35.
- Gavmildhet er også en frukt av å ha opplevd frelse og frihet. Luk.19,8

Jesus var ikke mot rikdom. Mange disipler var rike. (Josef av Arimatea. Matt.27,57) Vi finner også at Filemon i Kollosae var en rik mann (Fil. v.1-7)

Men Jesus advarer mot at rikdommen blir et hinder for å komme til Gud. Han advarer mot rikdommens makt som kan binde et menneske til avgudsdyrkelse. Mark. 10,17-27 Det samme finner vi også andre steder i NT. 1.Tim.6,17-19

Da Paulus reiste rundt på sine misjonsreiser, oppfordret han de unge kristne til å hjelpe de fattige. Rom.15,25-29 1.Kor.16,1-4. 2.Kor.8,1-5 og 13-15

Vi avslutter med noen utvalgte avsnitt fra Bibelen

Hør dette ord, dere Basan-kyr (Samarias rike kvinner) på Samarias fjell. Dere som undertrykker de hjelpeløse, som knuger de fattige, som sier til deres menn: Kom med vin, så vi får drikke!

Herren, Herren har sverget ved sin hellighet: Se, dager kommer over dere da dere skal slepes bort med haker, og den iste rest av dere med fiskekroker.

Amos 4,1-2

Ve dere som legger hus til hus og mark til mark, til det ikke er mer plass igjen, så dere blir boende alene i landet. I mine ører lyder det fra Herren, hærskaernes Gud: Sannelig, mange hus skal bli øde, store og gode hus skal stå tomme.

Jesaja 5,8-9

Ve dem som gir urettferdige lover og utsteder forferdelige skrivelser. Slik driver de småfolk bort fra domstolen og raner retten fra de fattige i mitt folk, og de gjør enker til sitt bytte og plyndrer de farløse.

Jesaja 10,1-2

Ve dem som bygger sitt hus med urettferdighet og sine saler med urett...

- *Lar sin neste trelle for seg*
- *Ikke gir lønn*
- *Som lever i all slags luksus*

Hva med din far? Han var også rik, men

- *Han åt og drakk*
- *Han gjorde rett og rettferdighet*
- *Han hjalp de elendige og fattige*

Men dine øyne er ikke rettet mot annet enn vinning ved undertrykkelse.

Jeremia 22,13-17

Du skal pålegge dem som er rike i denne verden, at de ikke skal være overmodige, og heller ikke skal de sette sitt håp til den usikre rikdom, men til Gud, han som rikelig gir oss alle ting til vårt bruk.

De skal gjøre det gode, være rike på gode gjerninger, være gavmilde og gjerne dele med andre

1.Tim 6,17-18

*Når det gjelder innsamlingen til de hellige (det var de fattige i Jerusalem) så skal også dere gjøre slik som jeg har ordnet for menighetene i Galatia. På den første dag i uken skal hver av dere hjemme hos seg selv **legge til side det han får lykke til**, for at ikke innsamlingen først skal begynne når jeg kommer.*

1. Kor. 16,1-2

Hva kjærlighet er, har vi lært av at Jesus gav sitt liv for oss. Så skylder også vi å gi vårt liv for brødrene. Men den som ser en bror lide nød og lukker hjertet for ham når han selv har mer enn nok å leve av, hvordan kan han ha Guds kjærlighet i seg?

1. Joh. 3,16-17